

Valuch Tibor

A DEBRECENI MUNKÁSTANÁCSOK 1956-BAN

I

1956 történetének módszeres és szisztematikus feldolgozásához szervesen hozzátartozik a forradalom vidéki centrumaiban lezajlott események feldolgozása, a létrejött forradalmi szervezetek tevékenységének, társadalmi összetételének vizsgálata. A még hiányzó ismeretek pótlásán túl a kutatások egyrészt feltárják az események időszakában keletkezett forrásokat, amelyek birtokában a korábbi évtizedek propaganda-történetírásával szemben lehetőségessé válik a valós tények és események bemutatása. Másrészt az eddig hiányzó történet birtokában alkalmunk van a budapesti és a vidéki nagyvárosok eseménytörténetének és a forradalomban részt vevők társadalmi bázisának összehasonlítására is. Jelen tanulmány a debreceni munkástanácsok történetének elemzése révén ehhez a munkához kíván adalékokat szolgáltatni.

A források fellelhetősége tekintetében némileg ellentmondásos a helyzet. A forradalom időszakát nagyfokú írásbeliség jellemezte, az újonnan alakult üzemi munkástanácsok üléseikről jegyzőkönyvet vezettek, határozataikat rögzítették. Ezt elsősorban tevékenységük törvényességének ellenőrizhetősége miatt tették. A dokumentumok jelentős részét azonban az érintettek a megtorlással szembeni védekezésül megsemmisítették. Eredeti jegyzőkönyvek csak meglehetősen ritkán maradtak fenn. Ez ideig a MÁV Igazgatóság, az Építőipari Vállalat, az erdőgazdaság, az Orvosi Műszergyár munkástanácsainak jegyzőkönyvei közül került elő néhány. A felhívások és röpcédulák közül elsősorban a decemberi sztrájkszervezéssel kapcsolatos példányok maradtak fenn, illetve azok, amelyek részben vagy egészében megjelentek a helyi sajtóban. Meg kell jegyezni, hogy ezek megőrződésében a nyomozó hatóságok döntő szerepet játszottak, mert ezeket az iratokat a bűnjelek között becsatolták a periratokhoz.

Két kivétellel ugyancsak a pusztulás sorsára jutottak azok a jegyzőkönyvek, amelyek a debreceni munkástanácsok november 4-ét követően létrejött nemhivatalos egyeztető fórumának üléseiről készültek. Ezeket a dokumentumokat a decemberi kétnapos sztrájkot követő napokban a jegyzőkönyvvezetéssel megbízott orvosi műszergyári munkástanács elnöke semmisítette meg¹.

Másodlagos forrásként jól használhatók a korabeli helyi sajtóban az október 26-a és november 4-e között megjelent híradások, tudósítások. A sajtó a politikai restauráció előrehaladtával azonban ismét elveszítette információs értékét.

Ebben a forráscsoportban a tények és események rekonstruálásához fontos adalékok nyerhetők a munkástanács-vezetők ellen lefolytatott perek irataiból és az üzemi pártszervezetek által 1957 első felében készített 1956-os eseményekkel kapcsolatos összefoglaló jelentésekből.

Az általam felhasznált harmadik forráscsoportot az egykori munkástanács-vezetőkkel készített mélyinterjúk alkotják. Ezek elsősorban az eseménytörténet kiegészítéséhez és a munkástanácsok összetételének szociológiai elemzéséhez használhatók.

Az eseménytörténet áttekintése előtt a munkástanácsok szerveződésével és tevékenységével kapcsolatosan érdemes megvizsgálni, volt-e ebben valamiféle modellszerűség, illetve milyen azonosságok, jellegzetességek mutatkoznak.

Kialakulásukat tekintve fontos momentum a spontaneitás és az ösztönös demokratizmus szervező ereje. A Debrecenben megalakult munkástanácsok szerveződése közel azonos „forgatókönyv” szerint zajlott le. Első lépésként munkahelyüket birtokba véve, rendszerint kinyilvánították egyetértésüket és rokonszenvüket az egyetemisták megmozdulása iránt, majd a munkásgyűlés megfogalmazta saját követeléseit, határozat született a sztrájkról és sor került a munkástanács megválasztására. A folyamat a közvetlen demokrácia elveit ültette át a gyakorlatba, a választások és a jelölés rendszerint nyílt volt. Azonosság mutatható ki a különböző üzemek munkástanácsai által megfogalmazott követelésekben. Ezek keretét az országosan ismert jelszavak adták, de általában szociális jellegű és a munkavégzéssel, bérekkel kapcsolatos pontokkal egészültek ki.

Helyi vonatkozásban jellegadó vonás, hogy a létrejött munkástanácsok határozottabb politikai platformot képviseltek, mint a megmozdulásokat kezdeményező, alapvetően – s főként a kezdeti időszakban – reformista beállítottságú egyetemisták. Ily módon – bár Debrecen nem volt ipari város – a forradalom bázisát a helyi viszonylatban jelentősnek tekintett üzemek (a Járműjavító vagy más néven Vagongyár, a Gördülőcsapágygyár, a MÁV, a Hajdúsági Gyógyszergyár, a Dohánygyár, az Orvosi Műszergyár) és a kisebb vállalatok munkásai alkották.

Eszei beállítottságukat tekintve kettősség figyelhető meg. A korábbi politikai gyakorlat határozott elutasítása ellenére több munkástanács állást foglalt a „szocialista vívmányok” megőrzése mellett, ami elsősorban a korlátlan magántulajdon és a szociális bizonytalanság lehetőségének elutasítását jelentette. Ugyanakkor kifejezésre juttatták az üzemek feletti munkásellenőrzés kialakításának és fenntartásának szándékát, kimondva-kimondatlanul az önigazgatás lehetséges útját keresve. A másik fontos vonás a demokrácia iránti elkötelezettség volt. Ez közvetlen formában a munkástanácsok létrehozásában és működtetésében érhető tetten, de a demokrácia követelményét a nyilvánosságra hozott állásfoglalásokban kiterjesztették a nagypolitikára, illetve a létrehozandó új politikai berendezkedésre is. A politikai pártok szervezésének elutasítása – átmeneti jellegénél fogva – nem mond ellent ennek.

Ezek a vonások egy-egy manifesztumból rekonstruálhatók. A politikai tagoltság kialakulására a munkástanácsokon belül sem jutott idő. A nemzeti gondolkör, bár korábban is jelen volt, elsősorban november 4-e után erősödött fel, amikor a munkástanácsok az októberi napokban kivívott szabadságot próbálták legalább részleteiben megvédelmezni.

II

Az október 23-i délelőtti debreceni egyetemista megmozdulás résztvevői támogatásért a debreceni üzemek munkásaihoz fordultak. A tüntetők csoportjai a pártvezetőkkel folytatott kora délutáni tárgyalásokat követően ismertették meg a munkásokkal törekvéseiket. Az üzemekben munkásgyűléseket tartottak, az egyetemisták követeléseit megerősítették, részben kiegészítették. A Gördülő-csapágygyár munkásai a délutáni munkásgyűlésen hozott határozatukban a rendkívüli pártkongresszus összehívását, Nagy Imre tisztségeibe történő visszaállítását, Rákosi Mátyás felelősségre vonását, a szovjet csapatok kivonását, a dolgozók életszínvonalának javítását és a munkástanácsok azonnali felállítását követelték.²

Az esti, halálos áldozatokat is követelő, sortúzzel végződő tüntetésen már a különböző üzemek dolgozói voltak többségben.

Október 24-én Debrecen üzemeinek egy részében már nem vették fel a munkát, számos helyen azonban – az előző napi események ellenére – a megszokott rendben kezdődött a nap. A helyi szempontból kulcsfontosságúnak tekintett vállalatoknál vezető pártfunkcionáriusok próbálták megmagyarázni a kialakult helyzetet, ám meglehetősen kevés sikerrel. A vagongyári munkások meghallgatták ugyan a hivatalos szónokot, de érvelését elutasították és támogatásukról biztosították az egyetemisták kezdeményezését. Majd itt is a munkásokat közvetlenül érintő szociális és politikai követeléseket terjesztettek elő s ezeket megküldték az MDP KV Központi Vezetőségének is. Álláspontjuk nyomtatékosításául határozatlan időre sztrájkot hirdetnek.

A következő napokban az egyetem Benczúr utcai diákothona vált az események centrumává. Ide jöttek ki tárgyalni a megyei pártvezetők, innen indultak a város üzemeibe a diákküldöttségek, ide érkeztek a munkások képviselői is.

Október 25-én este már egyetemistákból és munkásokból álló küldöttség tárgyalta a pártvezetőkkel a forradalmi bizottmány létrehozásáról, illetve annak előkészületeiről. A munkásküldöttek radikalizmusa és határozottsága váratlanul érte az MDP vezetőit. A másnapi forradalmi bizottmányi választás során éppen ez a radikalizmus fosztotta meg őket attól a lehetőségtől, hogy továbbra is aktív szereplőként vegyenek részt az eseményekben.

A következő másfél-két nap során minden üzemben leállt a munka és sor került az első munkástanácsok megválasztására is. A választásokat rendszerint a bizalomelv alapján bonyolították le. Általános egyetértés volt abban is, hogy a létrehozandó új szervezetek tagjaivá olyanokat kell megválasztani, akik a korábbi politika mellett nem kötelezték el magukat. A Debreceni MÁV Igazgatóságon október 26-án volt az első munkástanács-választás, egy nappal később a procedúrát – részben politikai-személyi okok miatt – megismételték. A megválasztott munkástanács a járműjavító és más vasúti üzemrészek munkástanácsaival együtt az általános sztrájk folytatása, és a szovjet csapatok kivonásának követelése mellett foglalt állást. Október 29-én korábbi álláspontjukat megerősítve határozatban mondták ki:

- „1. A Debreceni Forradalmi Bizottmány pontjaival³ egyetértünk és azokat magunkévá tesszük.
 2. Az Igazgatóság Munkástanácsa a területén lévő vasutas dolgozók nevében követeli Bebrits Lajos közlekedési miniszter leváltását és helyette a tárca vezetésével Somkúti Árpád volt vezérigazgató-helyettes megbízását.
 3. Követeljük a kormánytól független szabad szakszervezetek létrehozását.
 A szakszervezeti vezetők megválasztásánál a legszélesebb körű demokratizmust kell érvényesíteni.
 4. Követeljük a mamutfizetések eltörlését, illetve a személyi fizetések megszüntetését. Ehelyett szolgálati időn és szakképzettségen alapuló új munkabérrendszer bevezetését. Követeljük a jelenlegi antiszociális nyugdíjrendszer azonnali megszüntetését és a MÁV idült betegek sorsának azonnali megnyugtató rendezését.
 6. Az Igazgatóság területén lévő személyzeti vonatkozású káderanyagokat megsemmisíteni nem szabad, azokat megbízható helyen elzárva a Munkástanács felügyelete alá kell helyezni.
 7. A MÁV Igazgatóság Munkástanácsa munkáját az igazgatóság területén megalakított munkástanácsokkal egyetértésben kívánja végezni a Hajdú-Bihar Megyei Forradalmi Bizottmány határozata szerint.
 8. Fenti határozatunkkal a debreceni vasúti csomóponton működő munkástanácsok egyetértenek.”⁴

A vasutasok az igazgatósági munkástanács megalakítását követően helyi szinten is kiépítették kapcsolatrendszerüket. A debreceni központba sorra érkeztek az értesítések a különböző vasutas munkástanácsok megalakulásáról.

Október 25-e és 26-a városszerte a munkástanácsok megalakulásának időszaka volt. Az október 26-i délutáni városi forradalmi bizottmányi választásra, már igen sok helyről a megválasztott munkástanácsok delegáltak a küldötteket. Számosan közülük a forradalmi bizottmány különböző szekcióinak tagjai lettek, a Járműjavító munkástanácsának egyik vezetőjét, Nagy Gábort a forradalmi bizottmány elnökségi tagjává, Vass Imrét, a MÁV-állomás munkástanácsának tagját pedig a forradalmi bizottság titkárává választották.

Igen gyakori volt, hogy az első munkástanácsokat ideiglenes jelleggel választották meg, s néhány nap múlva a választást megismételve véglegesítették a testületet. Sok helyen az újráválasztásra már csak november 4-e után került sor.

A megválasztott munkástanácsok létszáma – az üzemmérettől függően igen változó volt – általában 7 és 30 fő között mozgott. A nagylétszámú tanácsok általában néhány fős irányító testületet hoztak létre.

A megalakulást követő napokban a munkástanácsok átvették az üzemek, vállalatok és intézmények irányítását. Számos helyen eltanácsolták a korábbi politikai érában kompromittálódott vezetőket s konkrét intézkedéseket tettek a dolgozók ellátásával kapcsolatosan. A városi Forradalmi Bizottmánnyal egyetértésben november első napjaiban intézkedtek az üzemőrségek felállításáról. A Hajdúsági Gyógyszergyárban – a speciális jellegnek megfelelően – többek között döntést hoztak a termelés részleges és lehetőség szerinti fenntartásáról.

A november 4-ig terjedő időszakban is inkább a politikai szerep- és állásfoglalás volt gyakoribb. A munkástanácsok általában a közhangulat radikalizmusát jelenítették meg a helyi forradalmi szervezetekben. A Debreceni Építőipari Vállalat Munkástanácsa 1956. október 31-i gyűlésén követelte, hogy:

„1. A jelenlegi kormányból távolítsák el mindazokat, akik a Rákosi-éra alatt a kormányban bármilyen tisztséget viseltek.

2. Az építőipari dolgozók sérelmesnek tartják azt, hogy az építésügyi miniszteri tárcát Apró Antal, Rákosi hű kiszolgálója kapta meg. Követelik, hogy Apró Antalt fasszák meg az építésügyi tárcától.

3. A vállalat dolgozói csatlakoznak Debrecen és Hajdú-Bihar megye követeléseire addig, amíg ezeket a követeléseket a kormány nem teljesíti, ülősztrájkot folytatnak és a munkát nem veszik fel.

4. A Szakszervezetek Országos Tanácsa azon vezetői, akik a Rákosi-rendszer munkáellenes kiszolgálói voltak, a megújított új Magyar Szakszervezet vezetőségében semmiféle szerepet ne vállalhassanak.

5. A vállalatnál fennálló normarendszert, amely a dolgozók kizsákmányolását szolgálta, azonnali hatállyal szüntessék meg és helyette a dolgozók részére olyan reálbérrendszert állapítsanak meg, amely a dolgozóknak és családjaiknak becsületes megélhetést biztosít.(...)”⁵

Állást foglaltak számos fontos napi politikai kérdésben is. A Szabadság Lapnyomda Munkástanácsa november 2-i értekezletén úgy határozott, „hogy mindaddig nem adják fel a sztrájkot, amíg a szovjet csapatok ki nem vonulnak az ország területéről.(...) a munkástanács (...) szembeszáll a sztálinista-rákosiista provokátorok minden kísérletével, ugyanakkor elítél minden kapitalista restaurációs törekvést is. Gyárat gyárosnak, földet földbirtokosnak vissza nem adunk.(...) Kimondta azt is a tanács, hogy jelen pillanatban a nemzet egysége a legdöntőbb feladat, ezért a pártok szervezkedését csak későbbi időpontban tartja kívánatosnak”⁶

Az Orvosi Műszergyárban november 2-án a munkástanács „megvitatta a legújabb politikai helyzetet. Örömmel állapítottuk meg Nagy Imre miniszterelnöknek és megbízott külügyminiszternek 1956. november 1-jén tett bejelentését. [A semlegesség kinyilvánításáról – V.T.]

(...)A kormánynak ez a határozott és konkrét lépése a magyar dolgozók összességének hön óhajtott és jogos követelését tolmácsolja.(...) Mint a rádióból értesültünk, a budapesti nagyüzemek forradalmi bizottmányai, látva a kormány konkrét lépését, elhatározták, hogy a termelő munkát azonnal megkezdik.(...) A szovjet csapatok kivonásának az ügyét most már a magyar kormány hivatalosan is a kezébe vette és sztrájkunkkal ezt az ügyet nem tudjuk siettetni.(...) A munkástanács ezek alapján úgy döntött, hogy az összes debreceni üzemekkel egyetértésben az Orvosi Műszergyár is kezdje meg a termelő munkát.(...)”⁷

A munkástanácsok a megalakulást követő napokban ágazatoktól függetlenül, helyi szinten kapcsolatok kiépítésére törekedtek. A nagyobb üzemek munkásküldöttei végigjárták a város vállalatait, tájékoztattak és tájékoztódtak. A november 4-ig terjedő időszakban a munkásönigazgatás sajátos formáinak nagyon is lehetséges útját keresték, a szovjet intervenció azonban olyan helyzetet teremtett, amikor a munkástanácsok a restaurációs törekvésekkel szembeni ellenállás bázisaivá váltak.

III

A forradalom második szakaszában a munkástanácsok szerepe és tevékenysége jelentősen felértékelődött. December végéig, január elejéig a legtöbb helyen a munkástanácsok tartották kezükben az üzemek irányítását. A november 5-ére tervezett munkafelvétel meghiúsult, az általános sztrájk tovább folytatódott.

A Néplap 1956. november 5-i számában a munkástanácsokhoz címzett felhívásban a munka felvételére és az új kormány elismerésére szólították fel a munkásokat.

A debreceni szovjet katonai parancsnokság november 6-i tájékoztatóján felhívták „minden vállalat, intézmény, kereskedelmi szerv vezetőjét – különösképpen a megválasztott munkástanácsokat –, hogy normális, békés mindennapi életünk megindítása érdekében azonnal kezdődjön meg a munka minden területen.(...) Igen fontos, hogy 8-án reggel minden üzemben és gyárban kezdődjék meg a termelés.”⁸

Az ostromállapot első napjainak dermedtségét követően november hatodikán-hetedikén a Dohánygyárban került sor a városban működő munkástanácsok vezetőinek első egyeztető megbeszélésére. Az általános politikai helyzet elemzésén és értékelésén túl felmérték a cselekvés lehetőségeit és megállapodtak abban, hogy az egyeztető megbeszéléseket rendszeresen, legális körülmények között tartják meg. Miután a szovjet parancsnokság nem engedélyezte a munkástanács-vezetők nyilvános helyen tartandó összejöveteleit, ezért ezeket továbbra is az üzemekben tartották meg heti két-három alkalommal.

A restaurálódó hatalom képviselői és a munkásvezetők között egy-két tapogatózó megbeszéléstől eltekintve nem került sor érdemi tárgyalásokra.

November 10. körül határozat született arról, hogy a munkástanácsok delegációt küldenek a kormányhoz. Ennek előkészítése érdekében került sor Pullai Árpád, Szabó István kormánybiztos és a Zeke László vezette munkásküldöttség tárgyalására. A kormányzattal a pártbizottság csak másnapra teremtett kapcsolatot, ekkor dőlt el, hogy a kormánnyal folytatandó megbeszélésekre november 14-én kerülhet sor.

A tárgyalások előkészítéseként a munkásvezetők november 13-án tíz pontban foglalták össze követeléseiket.

„Ideiglenes Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány Székhelyén

Mi, Debrecen Város ipari munkásai folyó hó 13-án arra az egyöntetű elhatározásra jutottunk, a sztrájkot beszüntetjük és a termelő munkát újból megindítjuk.

Ezzel tanújelét kívánjuk adni annak, hogy feltételelesen az Ideiglenes Munkás-Paraszt Forradalmi kormány mögött állunk, amennyiben a kormány az alábbi követeléseinket támogatja és intézkedéseiben realizálja.

Az Ideiglenes Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány 15 pontba foglalt és Kádár János miniszterelnök által meghatározott programjával általánosságban egyetértünk és bízunk abban, hogy a forradalmi kormány a nyilatkozatban kitűzött jogokat a gyakorlatban is érvényre juttatja.

A fentiekben túl szükségesnek tartjuk azonban az Ideiglenes Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány – az Ideiglenes Forradalmi Kormány programnyilatkozatával elvileg azonos és a programnyilatkozatban pontosan nem körülhatárolt – alábbi követeléseket előterjeszteni:

1. Az Ideiglenes Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány a Szovjetunió Kormányával történő tárgyalásokat a rend és a nyugalom helyreállításától teszi függővé. Tekintettel arra, hogy a munka felvételével és a dolgozók egyetemes állásfoglalásával a rend és a nyugalom az országban helyreállottnak tekinthető, amint a kormány azt közölte – ezért követeljük az Ideiglenes Kormánytól, hogy a szovjet csapatok kivonására vonatkozó tárgyalásokat azonnal kezdje meg.

2. Követeljük a forradalomban részt vett és jelenleg letartóztatásban lévő személyek azonnali szabadon bocsátását, továbbá azt, hogy a forradalomban való részvételért jogkövetkezmény senkit ne terheljen.

Azokat a személyeket, akik a munkásság jogos követelését és a nemzeti függetlenségért indított szocialista forradalmat kihasználva bűncselekményeket követtek el, állítsák polgári bíróság elé és ügyüket nyilvánosan tárgyalják meg.

Egyúttal pontos adatokra támaszkodva az Ideiglenes Forradalmi Kormány tudomására hozzuk azt a tényt, hogy magyar polgári és katonai személyeket, köztük asszonyokat és gyerekeket Debrecenen keresztül Nyíregyháza–Záhony irányában szovjet katonai őrizet mellett szállítanak. Ez ellen a tény ellen, mint nemzetközi jogba ütköző bűncselekmény ellen a leghatározottabban tiltakozunk és követeljük az érintett személyek azonnali visszaszállítását.

3. Kérjük, hogy a Kormány haladéktalanul rendeletben szabályozza a munkástanácsok jogkörét és azoknak felállítását rendelje el. Kívánságunk az, hogy a munkástanácsok ne csak tanácsadó, hanem ellenőrző szerepet is töltsenek be.

4. Hivatkozással a kormánynyilatkozat 8. pontjára, követeljük a munkásság és a dolgozó parasztság sztrájkhoz való jogát.

5. Követeljük a sajtó és a véleménynyilvánítás szabadságát.

6. Követeljük, hogy tegye lehetővé az Ideiglenes Kormány a szabad, demokratikus, titkos választásokig is az egészséges demokratikus ellenzék kialakulását.

7. Követeljük a széles néprétegek őszinte, nyílt tájékoztatását mind politikai, mind gazdasági kérdésekben, beleértve a kormányzat külkereskedelmi tevékenységéről való tájékoztatást is.

8. Követeljük a kormánytól, hogy engedélyezze pártoktól független szabad szakszervezetek működését.

9. A karhatalmat azonnal szervezzék meg a Rákosi–Gerő rezsimben kompromittált személyek teljes mellőzésével. A volt ÁVH-s tisztek az új karhatalom szervezetébe egyáltalán nem épülhetnek be.

10. Haladéktalanul szervezzék át a közigazgatás és a jogszolgáltatás jelenlegi szervezetét, és azt helyezték széles körű társadalmi ellenőrzés alá. Az átszervezés során mindazon személyeket, akik a nép előtt eddigi tevékenységük miatt kompromittáltak minősültek, a végrehajtó szervekből hagyják ki.

Bízunk abban, hogy a fenti pontokba foglalt követelésünket, melyek lényegében egyeznek az Ideiglenes Forradalmi Kormány hivatalos nyilatkozatával, a Kormány teljesíti. Meg vagyunk továbbá győződve arról, hogy a Kormánnyal szemben támasztott követeléseink jogosak és hathatósan segítik elő a demokrácia széles kifejlődését, továbbá pedig a nemzeti függetlenség megvalósulását hazánkban.

Egyetemlegesen kinyilvánítjuk azt az álláspontunkat, hogy a Munkás-Paraszt hatalmat minden erőnkkel megvédjük, a szocialista vívmányok felett öröködjünk. Tiltakozunk minden kapitalista vagy rákosista restaurációs törekvés ellen.

Kérjük a kormányt, hogy jelen követelésünket és követelésünkkel kapcsolatos álláspontját, mind a küldöttség előtt, mind pedig az ország nyilvánossága előtt fejtsse ki.

Debrecen, 1956. november 13.

Debreceni Munkástanácsok⁹

A küldöttség az előre egyeztetett időpontban Budapestre érkezett. Kádár János helyett Marosán György fogadta őket. A közel kétórás tárgyalás meglehetősen csekély eredménnyel járt, a felvetett kérdésekre, követelésekre egyetlen egy esetben sem kaptak konkrét választ. A hazaérkezést követően, november 16-án tájékoztatták a tárgyalócsoporthoz tagjai társaikat budapesti megbeszélésükről. A Dohánygyárban tartott közös munkástanácsai értekezleten értékelték a tárgyalásokat és döntöttek a közeli napok teendőiről.

„Az Ideiglenes Munkás-Paraszt Forradalmi Kormányhoz folyó hó 14-én és 15-én 17 tagú küldöttség tárgyalta. Az értekezlet megállapítja, hogy a küldöttek csak részbeni eredményeket értek el.

Az Ideiglenes Munkás-Paraszt Forradalmi Kormány államminisztere, Marosán György a felvitt 10 ponttal kapcsolatosan általában helyeslésének adott kifejezést, azonban kényszerítő körülményekre hivatkozva több kívánságra határidőt szabni nem tudott.(...)

A szovjet csapatok kivonásával kapcsolatban olyan értelmű tájékoztatást adott, melynek értelmében a tárgyalások folyamatban vannak és csak olyan mértékben hajtható végre, amilyen mértékben a most szerveződő karhatalom a rend fenntartását biztosítani tudja.

A forradalomban részt vett és jelenleg letartóztatásban lévő személyek szabadon bocsátására vonatkozó követelést magáévá tette és a deportálás azonnali megszüntetésére ígéretet is tett. (...) A munkástanácsok jogkörét a szakszervezettel karöltve már készítik és rövidesen napvilágot lát.

A sztrájkhoz való jogot elvben és gyakorlatban is elismeri és a rádió erre vonatkozóan közleményt olvasott be.

A sajtó és a véleménynyilvánítás szabadságát elismeri úgy, hogy az a demokratikus fejlődést biztosítsa.

Demokratikus ellenzék kialakítását és a későbbiekben többpártrendszer kérdését is lehetővé teszik.

Pártoktól független szakszervezetek már működnek és szervezetét alulról építik fel éppúgy, mint a közigazgatás és a jogszolgáltatás szervezetét, melyből az eddigiek során is a Rákosi–Gerő rezsimben kompromittáltak kirekesztése megkezdődött.

A karhatalom megszervezését a kívánságnak megfelelően felülvizsgálják és a volt ÁVH-s tiszteket az új karhatalomba nem veszik be.

Fentiekkel kapcsolatban abban bízunk, hogy kormányunk őszintén, a nép érdekeinek megfelelően követelésünknek érvényt szerez.

A tanácsok küldöttei megállapodtak abban, hogy a munkát folyó hó 17-től kezdődően a kényszerítő körülmények hatására felvesszük. A kényszerítő körülmények a szovjet hadsereg jelenléte, a dolgozók fizetéssel való ellátása és a bizalom jegyében történő kibontakozás reménye, mellyel szükségszerűen létérdekelünket a továbbiakban nem veszélyeztethetjük.

A sztrájkjogot változatlanul fenntartjuk és a gyakorlatban is érvényre juttatjuk abban az esetben, ha kormányunk nem a dolgozók érdekében hozza további határozatait, és amennyiben a deportálásokat haladéktalanul meg nem szüntetik, úgy figyelmeztető sztrájkot fogunk elhatározni.

Összeköttetés hiányában az ország városainak és üzemeinek helyzete és állásfoglalása ismeretlen, a debreceni adottságokat figyelembe véve a sztrájk beszüntetését határoztuk el.”¹⁰

A döntésről november 17-i számában a Néplap is beszámolt. A határozat ellenére a munka felvétele sok helyen elhúzódott s a decemberi sztrájkig nem is vált teljessé.

November második felében a politikai ellentétek fokozatosan kiéleződtek. Többek között ennek következménye volt az, hogy a munkástanácsok egy része – az újra propagandaszócsővé váló megyei újság – a Hajdú-Bihari Napló bojkottjára szólította fel a munkásokat.

A munkástanácsok működését szabályozó kormányrendelet megjelenését követően több helyen új választásokat tartottak. A napi politikával kapcsolatos állásfoglalások megfogalmazása és a szervezeti kérdések rendezése mellett a munkástanácsok megpróbálták szervezettebbé tenni a meglévő egyeztető fórum munkáját. Ennek érdekében előkészületeket tettek egy debreceni központi munkástanács megalakítására. November második felében elkészült a programtervezet, amit a megyei párt- és állami vezetőkhez is eljuttattak.

„A Debreceni Központi Munkástanács programja

I. A Debreceni Központi Munkástanács a Nagy-budapesti Központi Munkástanács programját magáévá teszi.

II. Debreceni viszonylatban:

1. Célja a legerősebb dolgozó egység megteremtése, hogy a munkásság érdekeit a legnagyobb erővel képviselhesse.

Ennek érdekében:

a) Debrecen minden üzemével felveszi a kapcsolatot; a még kimaradt üzemeket beszervezi.

b) Minden megmozdulás, minden tevékenység csak a munkástanács beleegyezésével történhet. Elítél és visszautasít minden egyéb megmozdulást és azt az egység megbontására irányuló provokációnak tekinti.

c) A központi munkástanács az egység érdekében átmenetileg felfüggeszt és megakadályoz minden üzemen belüli egyéb szervezkedést.

2. Követeli az eddig ártatlanul letartóztatottak szabadon bocsátását.

3. A Kormány rendeletére való hivatkozással ugyanakkor követeli, hogy indítsanak eljárást a bűnös ÁVH-vezetők ellen és azonnal távolítsák el a nem megfelelő elemeket a karhatalmi szervektől. Ennek ellenőrzésére alakítsanak munkásbizottságot.

4. Amennyiben továbbra is törvénytelen letartóztatásokat eszközölnek a munkástanács tagjai vagy egyéb dolgozókkal szemben, Debrecen dolgozói a sztrájk fegyverével élnek.

Debreceni Központi Munkástanács”¹¹

A szervezet létrehozására végül is nem került sor. A helyi vezetőkkel folytatott tárgyalások eredménytelensége és az országos politikai helyzet változása együttesen tette lehetetlenné ezt a kezdeményezést.

Ugyanebben az időben – főként a munkástanácsokkal kapcsolatos kormányrendelet megjelenését követően – sok helyen vita folyt a munkástanácsok szerepének meghatározásáról, a politikai és a gazdasági tevékenység összhangjának megteremtéséről. Az üzemi munkástanácsok ekkor még szinte teljes döntési jogkörrel rendelkeztek. A Hajdúsági Erdőgazdaság munkástanácsának értekezletén megfogalmazódott, hogy „a munkástanácsok jogköri szabályozása

az idők folyamán fog teljesen kiforrni. A feladatuk lesz, hogy helyi vonatkozásban bele tudjanak szólni az illető vállalat életének irányításába, viszont nem feladatuk, hogy ők gazdálkodjanak.(...) Pillanatnyilag úgy néz ki a dolog, hogy az erdőgazdaság dolgozói a munkástanácsokba helyezik a bizalmat.(...) Viszont rögzíteni kell a munkástanácsok feladatait, hogy a bizalom továbbra is fennmaradjon. A munkástanácsoknak a dolgokat a munkások szempontjából, de az ország szempontjából is nézni kell. Helytelen volna a munkástanácsnak egyoldalú bérharcot folytatni.”¹²

A hely és feladat meghatározását a politikai élet fejleményei erősen hátráltatták. A munkástanácsok a napi politikai események által kijelölt kényszerpályára kerültek. A sztrájkok és a sztrájkkészültség folyamatos fenntartása egyfajta önvédelmi reflex volt és elsősorban a helyi, ágazati és a Nagy-budapesti Központi Munkástanács tárgyalási pozícióit volt hivatott megerősíteni.

A hatalmi restaurációs törekvések felerősödése 1956. december elejére nyilvánvalóvá tette, hogy a helyzetét megerősödve látó Kádár-kormány nem hajlandó valóságos eredményekkel járó tárgyalásokra s általában sem áll szándékában a vitás kérdések tárgyalásos úton történő rendezése. Gyakorivá váltak a munkásvezetők letartóztatásai, az erőszakos karhatalmi fellépések. Ezek elleni tiltakozásul a munkástanácsok gyakran rendelték el sztrájkkészültséget.

Az Ideiglenes Országos Vasutas Munkástanács Elnöksége által 1956. december 7-én kiadott ilyen értelmű felhívásnak Debrecenben és a megyében is eleget tettek.

„Az Ideiglenes Országos Vasutas Munkástanácsok Elnöksége közli, hogy Goda, Szécsi és Harmati vasutas dolgozók letartóztatása nem egyedülálló eset az ország területén, a letartóztatott munkástanács tagok száma sokkal több. A Nagy-budapesti Munkástanács az ügyet kézbe vette, a tegnapi tárgyalások eredményeként 60 személyt már szabadon bocsátottak. A többi személy szabadlábra helyezése folyamatban van.

Hasonló esetek elkerülése végett a Nagy-budapesti Munkástanács ma a kormányhoz memorandumot terjesztett elő. A memorandum utolsó pontja:

‘A kormány december 7-én 20 órakor a magyar rádióban a tárgyalat összes kérdésről határozott álláspontját közölje.’

Felszólítjuk az államvasutak összes dolgozóját, hogy ma 20 óráig a munkát minden körülmények között tartsák fenn, utolsó időpontként.

A munka folytatása a kormánynyilatkozattól függ.”¹³

A debreceni munkástanács-vezetők december elején teremtettek kapcsolatot a Nagy-budapesti Központi Munkástanáccsal. Zeke László, a debreceni Dohánygyár munkástanácsának elnöke – aki a helyi egyeztetésekben is kezdeményező szerepet játszott – két alkalommal tárgyalt a KMT vezetőivel és jelen volt a december 8-i országos értekezleten, ahol a kétnapos általános sztrájkról határoztak.

Másnap elkészült a budapestihez csatlakozó debreceni sztrájkfelhívás, december 10-én a Títász vállalatnál tartott összejövetelen döntöttek a sztrájk támogatásáról s itt beszéltek meg a szervezéssel kapcsolatos technikai kérdéseket is.

„Úgy kellett megszervezni azt a kétnapos sztrájkot, hogy egyrészt a gyerekek legyenek ellátva tejjel, ezzel, azzal, másrészt a klinikák, a kórházak műtői feltétlenül villanyáramot kapjanak, nehogy véletlenül a villanyáram hiánya

miatt valakit ne tudnának esetleg megoperálni, bár muszáj lenne, és emiatt meghaljon. Tehát erre nagyon óvatosan vigyáztunk.”¹⁴

A sztrájkfelhívás minden debreceni munkahelyre eljutott, sok helyen a munkástanács kezdeményezésére szavazással döntöttek a részvételről. A politikai feszültségekkel terhes légkörben a döntés egyértelmű volt, a munkások döntő többsége egyetértett a felhívásban megfogalmazott követelésekkel.

„Magyar Dolgozók!

A Nagy-budapesti Munkástanács által előterjesztett követeléseinket a Kádár-kormány többször elutasította és célkitűzéseinket vonakodik elismerni. Követeléseinket tartalmazó memorandumot az üzemekben ismeritek. Töredlen akaratunk és egységünk demonstrálására az egész országban 1956. december 11-én 0 órától december 12-én 24 óráig figyelmeztető általános sztrájkot hirdetünk. A sztrájk kiterjed az élet minden területére, kivéve a mentő, tűzoltó és vagonőr szolgálatot! Egységünk képviseli azt az erőt, ami a további tárgyalásokat biztosítja.

CSATLAKOZZ!

A sztrájk időtartama alatt otthon tartózkodunk! Nem csoportosulunk! Kerüljük el a provokációt!

1956. december 13-án reggel a szokott időben és beosztásban mindenki foglalja el a munkahelyét és becsületesen termeljen.

A nagy-budapesti munkástanácsokhoz csatlakozva
a Debreceni Munkástanácsok.”¹⁵

A helyi állami és pártapparátus képviselői a sztrájk kezdete előtt sorra járták az üzemeket, de ellenagitációjuk sikertelen maradt. Ugyancsak nem járt eredménnyel az a találkozó, amit a megyei MSZMP-vezetők szerveztek december 10-én délután a munkástanácsvezetők részére.

A vasutasok már december 10-én az esti óráktól kezdve nem vették fel a munkát. Másnap reggelre megállt az élet. A sztrájk valóban általános volt. A GÖCS dolgozói közül december 12-én mindössze 22-en jelentek meg a műszakkezdésre. Leállt a közlekedés, néhány kivételével zárva maradtak az üzletek. A megyei sajtó erősen tendenciózus cikkek közlésével próbált sztrájkellenes hangulatot kelteni s a munka felvételére felszólító felhívásokat tettek közzé.

A sztrájk befejeződését követően az élet fokozatosan tért vissza a megszokott kerékvágásba. A munkástanács-vezetők közül volt, akit letartóztattak, néhányan illegálisba vonultak. Az ekkor őrizetbe vett Zeke Lászlót a rendőrség két hét múlva a munkástanácsok határozott követelésére szabadlábra helyezte.

IV

A területi munkástanácsok törvényen kívül helyezésével végleg megszűnt a horizontális szerveződés és kapcsolatteremtés lehetősége. A kétnapos sztrájkot követően Debrecenben már nem került sor egyeztetett fellépésre, az üzemi munkástanácsok saját pozícióik védelmével voltak elfoglalva, mozgásterük egyre szűkebbé vált. A munkahelyeken újjászervezett pártszervezetek legfontosabb feladatává a munkástanácsok befolyásának csökkentését tették.

A GÖCS munkástanácsa egy 1956. december második felében keletkezett feljegyzés tanúsága szerint kifejezte együttműködési szándékát az MSZMP-szervezettel. „A munkástanács és az MSZMP őszinte együttműködése előnyös és hasznos lehet, azt sok esetben szükségesnek tartjuk. Nem tartjuk azonban helyesnek, hogy a pártot dolgozóktól idegen karrieristák, vagy volt ÁVH-sok képviseljék. A munkástanács is testület, mely a dolgozók választott szerve (...)

Javasoljuk tehát, hogy a dolgozók bizalmát bíró párttagok (...) a párt képviseletében is vegyenek részt a munkástanács ülésén. Nem tudunk azonban róla, hogy az MSZMP a Munkástanácsot is már meghívta megbeszéléseire.”¹⁶

Az üzemeken belüli politikai küzdelem még néhány hétig elhúzódott. A munkástanácsok védekező helyzetbe kerültek, egyre gyakrabban kellett indokolni létjogosultságukat. „Nem győzzük eléggé hangsúlyozni, hogy nem vagyunk fasiszták, és nem az a feladatunk, hogy az elmúlt évek hibáiért bosszút álljunk. Nem akarunk beleesni a múlt hibáiba, hogy mi is törvénytelenséget kövessünk el.(...) Ami a munkástanácsok sorsát illeti, meg kell adni, hogy nagyon sok kommunista nem látta szívesen, hogy munkástanácsok alakulnak. Pedig ez nem egy szervezett tanács volt, ez egy spontán megnyilvánulás volt a forradalom alatt. A dolgozók maguk is részt akartak venni az üzemek életében.”(…) ¹⁷

1957 elejére, amikor is állandósultak a munkástanácsok elleni politikai akciók a sajtótámadásoktól, az elbocsátásokon keresztül az internálásig és őrizetbevételig, tevékenységük fokozatosan formálissá vált, s az év első felében a legtöbb üzemben meg is szűntek. Volt, ahol a megszűnést kimondó határozat egyben a hatalom melletti hűségnyilatkozat is volt.

„Debreceni Vasipari Vállalat Igazgatójának, rajta keresztül illetékes kormányzerveknek.

Kérjük igazgató elvtársat, vegye tudomásul és hozza illetékes államigazgatási és politikai szervek tudomására is, hogy mi, a vállalat »Munkástanácsa« működésünket, mint ilyen beszüntetjük, mivel értelmetlennek tartjuk a vállalaton belül s általában a vállalatoknál a munkástanácsok funkcionáltatását.(...)

Mi a szocializmus építésének munkájában nem vagyunk hajlandók olyan szervben működni, melynek útját az ellenforradalom nyitotta meg.(...) Ezzel a kérésünkkel egyébként a vállalat valamennyi becsületes dolgozója egyetért, melyet a dolgozók többsége itt adott aláírásával is igazol”.¹⁸ Az efféle lépések nem voltak általánosan jellemzőek, s többnyire csak egy-egy kisebb csoport feltétlen lojalitásának kifejezésére szolgáltak. A többség csöndes belenyugvással vette tudomásul a helyzet immár visszafordíthatatlan megváltozását.

V

A debreceni munkástanácsok létrejötte és tevékenysége lényegét tekintve nem mutat jelentős eltérést sem a fővárosban, sem a nagyobb és iparosodottabb vidéki városokban lejátszódott folyamatoktól. Hasonlóak a megalakulás körülményei, a szerveződés gyakorlata, közel azonosak a megfogalmazott követelések. Mindez anélkül volt így, hogy akár regionálisan, akár országosan sikerült volna átmeneti vagy tartósabb kapcsolatrendszer kiépíteni. Az adott társadalmi szituáció, a kihívás egymástól függetlenül országszerte hasonló válaszokat indukált.

A létrejött munkástanácsok társadalmi összetételét alapvetően két tényező befolyásolta: az 1948 után felgyorsuló társadalmi átrendeződés és a vele együttjáró kényszerű mobilitás, illetve a kiválasztás. Az első folyamat jelentős mértékben megváltoztatta a munkásság összetételét, hiszen az erőltetett iparosítás következtében jelentős volt a falusi, korábban agrár foglalkozású munkaerő beáramlása a városi, ipari munkahelyekre. S ez az elsőgenerációs munkásság létszámának növekedését eredményezte. Közülük igen kevesen váltak aktív politikai szereplőkké a városi munkahelyükön, többnyire lakóhelyükön éltek át az eseményeket. Másrészt viszonylag sokan voltak olyanok is, akik a politikai átrendeződés következtében státusváltásra kényszerülve, fizikai munkásként próbálták biztosítani megélhetésüket. Korábbi társadalmi helyzetüket szem előtt tartva ők hasonlóképpen távol tartották magukat általában a politikai cselekvéstől. (A megtorlás időszakában a közülük perbe fogottakkal igyekeztek igazolni az októberi napok ellenforradalmi voltát.)

Ily módon a munkástanácsokban részt vevők köre alapvetően két csoportból került ki: az 1945 előtt is – általában szervezett – munkásként dolgozók közül, illetve a koalíciós korszakban eszmélő, megélhetését fizikai munkából biztosító fiatalabb generáció köréből és a szintén fiatal, képzettségét 1945 után megszerző, általában középvezetői munkaköröket betöltő szakértelmiségiek táborából. Ez utóbbi rétegek esetében a politikai szocializáció folyamata a fordulat évét követő időszakban zajlott le s meghatározó volt állásfoglalásaik megfogalmazásában, cselekvéseikben.

A kiválasztás nyilvánvalóan az arányokat befolyásolta döntő mértékben. Szempontjai között a munkahelyi ismertség, a szakmai tekintély, a személyiség, a szakképzettség és politikai beállítottság volt a legfontosabb. Az esetleges MDP-tagság nem volt eleve kizáró ok.

A Debrecenben létrejött és hosszabb ideig tevékenykedő mintegy két tucat munkástanács¹⁹ tagságának összlétszáma – pontos adatok hiányában – kb. 450-500 főre becsülhető. A tagságon túlmenően valamilyen formában aktív szerepet vállaló 200-250 főnyi csoport kisebbik része már 1945 előtt is munkás volt, nagyobbik része pedig 1945 és 1956 között vált azzá. Figyelemreméltó, hogy amíg a tagság arányához képest 15-20 %-ra tehető a szakértelmiség részvétele, addig az irányító testületekben való jelenlétük ennél valamivel magasabb volt. Ehhez képest eltérő arányokra ott találunk példát, ahol a vállalat tevékenységének jellegéből következően magasabb volt az értelmiségi munkakörben foglalkoztatottak aránya.

A munkástanácsokat irányító vezetők 30-35 fős csoportja is nagyjából hasonló összetételű. Többnyire a jól képzett, nagy gyakorlattal rendelkező szakmunkások, esetenként a szakértelmiségiek, ritkábban a közismert és személyiségük hitelét a nehéz időkben is megőrizni képes középvezetők közül kerültek ki a munkástanácselnökök.

A városi munkástanácsok között kialakított egyeztető fórumon hallgatólagosan vezetőként elfogadott dohánygyári munkástanácselnök debreceni cipészcsaládban született, a piarista gimnáziumban szerzett érettségét követően került a dohánygyárba, ahol a szakmai ranglétrát végigjárva lett termelésirányító. Politikai pártnak nem volt tagja, bár a koalíciós időszakban a szociáldemokrata

törekvésekkel szimpatizált. A II. világháborúban szerzett tapasztalatai és elmé-
nyei alapján nem voltak illúziói a szovjet rendszerrel kapcsolatban. Ismert
szakemberként és vezetőként került be a munkástanácsba 1956 októberében,
később annak elnöke lett. A forradalom első szakaszában jobbra a gyáron belül
tevékenykedett. A november 4-ét követő néhány hetes periódusban viszont
városszerte elfogadott munkásvezetővé vált.

Az 1956 őszén ismertté vált munkásvezetők között tradicionális munkáscsa-
ládból származó szakmunkást, fiatal érettségizett segédmunkást, szociáldemok-
rata múltú munkást, a középgenerációhoz tartozó termelésirányítót, friss dip-
lomás mérnököt egyaránt találunk. A forradalmat követő megtorlási hullám
talán éppen ezt a réteget érintette a legsúlyosabban. Százakra rúgott a politikai
szerepvállalásuk miatt elbocsátottak száma, akik a későbbiek során is csak
nehezen találtak állást maguknak. Néhányan a várható megtorlás elől az
emigrációt választották. Igen sokan járták meg az internálótáborokat, s a
munkástanács-vezetők egy részét hosszabb-rövidebb börtönbüntetéssel sújtot-
ták.²⁰

Ezzel tulajdonképpen szinte teljesen felszámolódott a helyi munkásság poli-
tikailag aktív rétege, akit a zaklatások elkerültek, az örült, hogy van munkahelye
és minden igyekezetével azon volt, hogy távol tartsa magától a politikát. A
bebörtönzöttek családjának megsegítésére szervezett alkalmi gyűjtések mint a
szolidaritás szép gesztusai, ritkuló kivételként erősítették a szabályt.

A közvetlen demokrácia és az öngazgatás megteremtésének lehetséges útja
nem bizonyult járhatónak.

JEGYZETEK

1. A megőrződött és előkerült dokumentumok – a terjedelem szabta korlátok között – e helyen
kerülnek először közlésre.
2. Lásd *Néplap*, 1956. október 24. 5. p.
3. A városi forradalmi bizottság 1956. október 26-án a következő pontokban foglalta össze
álláspontját az aktuális politikai helyzettel kapcsolatban: – a kormány kössön tüzszünetet a
felkelőkkel; – a szovjet csapatokat vonják vissza laktanyáikba és kezdődjenek tárgyalások az
országból történő kivonásukról; – a kompromittált személyeket távolítsák el a közéletből,
alakuljon új kormány, mihamarabb írják ki az új választásokat; – a követelések teljesítéséig a
bizottság általános sztrájkot hirdet. Az eredeti példányok Kiss Ferenc perirataiban találhatóak.
Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Irattára.
4. A Debreceni MÁV Igazgatóság Munkástanácsának határozata. Debrecen, 1956. október 29.
Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Irattára B.79/1958. Krasznai Barnabás periratai.
5. A Debreceni Építőipari Vállalat Munkástanácsának 1956. október 31-i gyűléséről készült jegyző-
könyv. A Hadtörténeti Intézet Levéltára, a Debreceni Katonai Bíróság iratai. B. II.258/1957.
Csorba László és társai periratai.
6. Közli: a *Debreceni Hírlap*, 1956. november 3. 2. p.
7. Az Orvosi Műszergyár munkástanácsának 1956. november 2-i üléséről készült jegyzőkönyv.
8. Lásd *Néplap*, 1956. november 7. 2. p.
9. A debreceni munkástanácsok követelési pontjai 1956. november 13. A Hajdú-Bihar Megyei
Bíróság Irattára, B.1291/1957. Mervó Zoltán periratai.
10. Jegyzőkönyv a debreceni Dohánygyárban 1956. november 16-án debreceni munkástanácsok
közös értekezletéről. A tanácskozáson a város szinte valamennyi jelentős üzemének, vállalatának,
intézményének képviselője jelen volt. A dokumentumon 21 munkástanács aláírása található.

11. A Debreceni Központi Munkástanács programtervezete feltehetően november második felében fogalmazódott meg. Létezik egy másik december eleji keltezésű tervezet is, ami általánosabb szervezeti kérdéseket tárgyal. Az itt hivatkozott szöveg a Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Irattárában található B.1291/1957. Mervó Zoltán periratai.
12. A Hajdúsági Erdőgazdaság munkástanácsának 1956. november 14-i üléséről készült jegyzőkönyv. Kontra László és Széles Vencel felszólalása. B. I.237/1958. Kontra László periratai.
13. A felhívás Szávai Endre B.10012/1958. sz. periratában található meg. Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Irattára.
14. Interjú Zeke Lászlóval, a Dohánygyár munkástanácsának vezetőjével. Debrecen, 1991. november 14–15. 80. p. Az interjút Valuch Tibor készítette.
15. A röpcédula eredeti példányai Csorba László és társai periratában található meg. A Debreceni Katonai Bíróság iratai 1957. B. II.258/1957. Hadtörténeti Levéltár.
16. Feljegyzés 1956. december. Görgényi István periratai B.335/1958. Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Irattára.
17. A Hajdúsági Erdőgazdaság Munkástanácsának 1956. december 27-én tartott üléséről készült jegyzőkönyv. Széles Vencel hozzászólása. Hajdú-Bihar Megyei Bíróság Irattára. B. I.237/1958. Kontra László periratai.
18. Jegyzőkönyv. Készült a Debreceni Vasipari Vállalatnál 1957. május 15-én. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Pártarchívum 1. fond. 2. fcs. 26.
19. Az 1956. november 16-i közös munkástanács-értekezletről készült jegyzőkönyvön a következő munkástanácsok aláírása, illetve pecsétje szerepel: Dohánygyár, Ruhagyár, Debreceni Textilművek, Mezőgazdasági felszereléseket gyártó KTSZ, Szíjgyártó, Bőröndös és Kötélgyártó KTSZ, Hajlított Bútorgyár, Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ, Ingatlankezelő Vállalat, Autóközlekedési Vállalat, Gördülőcsapágy Gyár, Debreceni Tervező Iroda, Hajdúsági Gyógyszergyár, Kefegyár, MÁV Építési és Pályafenntartási Gépállomás, MÁV Járműjavító, Orvosi Műszergyár, Mezőgép Gyár, Építőgép Karbantartó Vállalat, Lakatos és Gépipari Vállalat, Mezőgazdasági Eszközök és Építési Anyagokat Értékesítő Szövetkezeti Vállalat, MÁV TBK munkástanácsa.
20. Közülük Zeke Lászlót a dohánygyári munkástanács elnökét 15 évre, Mervó Zoltán mérnököt, az Orvosi Műszergyár munkástanács vezetőjét 4 évre, Krasznai Barnabást, a MÁV Igazgatóság munkástanácsának tagját 2 évre, Kontra Lászlót az Erdőgazdaság munkástanácsának vezetőjét 3 évre, Görgényi Istvánt a Göcs munkástanácsának tagját 10 hónapra ítélte a megyei, illetve a legfelsőbb bíróság.

II
FORRÁSKÖZLÉSEK

